

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОГО СУПРОВОДУ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ ЗА ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Ходанович В. О.

кандидат юридичних наук,

провідний науковий співробітник

Національної академії Служби безпеки України

м. Київ, Україна

Важливе місце у викритті, припиненні й розслідуванні таких злочинів посідають результати контррозвідальної та оперативно-розшукової діяльності, задля отримання яких здійснюються гласні й негласні заходи з документування й фіксації злочинної діяльності на стадії підготовки, замаху або вчинення. Безпосередніми завданнями стадії досудового розслідування, провадження в якій розпочинається і здійснюється за фактами вчинення злочинів проти основ національної безпеки, слід вважати швидке, повне та неупереджене встановлення наявності чи відсутності фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження й підлягають доказуванню. Вирішення на стадії досудового розслідування в ході досудового слідства означених завдань дозволяє прокурору й слідчому дійти висновків щодо наявності чи відсутності події кримінального правопорушення, про осіб, які причетні чи не причетні до його вчинення та прийняти на підставі сукупності достатніх і взаємопов'язаних доказів процесуальні рішення про закриття кримінального провадження чи про повідомлення особі про підозру.

Поки діяв КПК України 1960 року Закон «Про оперативно-розшукову діяльність» логічно доповнював кримінально-процесуальне законодавство відповідними нормами. На той час з метою підвищення ефективності спільної діяльності слідчих і оперативних підрозділів СБ України при розслідуванні шпигунства та державної зради у формі шпигунства на підставі норм Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» відомчим наказом СБ України було запроваджено оперативний супровід кримінального судочинства. На особу, яка підозрювалась в підготовці або вчиненні злочину, переховувалась від органів розслідування, суду або ухилялась від відбування покарання, безвісті зникла, велась оперативно-розшукова справа у відповідності до ст. 9 зазначеного Закону. Без заведення оперативно-розшукової справи проведення оперативно-розшукових заходів заборонялося. Заходи по супроводу кримінального судочинства повинні були спрямовуватися, насамперед, на об'єктивне та повне встановлення обставин, які стосуються вчиненого злочину, здобування

інформації, яка може бути використана для проведення невідкладних слідчих дій, для отримання фактичних даних, які можуть бути доказами у кримінальній справі, для попередження та припинення злочинів, віднесених законодавством до підслідності слідчих СБ України. На виконання цих завдань після порушення кримінальної справи слідчий і оперативний співробітник, який здійснював супровід цієї справи мали узгодити спільні плани щодо проведення оперативно-розшукових заходів та виконання слідчих дій. Зокрема, перед проведенням допиту свідка, потерпілого, підозрюваного, проведення обшуку, виїмки та інших слідчих дій, слідчий разом з оперативним працівником планували оперативно-розшукові заходи, направлені на встановлення місцезнаходження речових доказів, документів, з'ясовували можливу поведінку осіб, з участю яких мали проводитися слідчі дії. Після завершення досудового слідства, оперативним співробітником у взаємодії зі слідчими розроблявся план оперативно-розшукових заходів по оперативному супроводженню судового розгляду справи [1, с. 156].

У 2012 році, з прийняттям нового КПК, інститут негласних розшукових дій (НСРД) в кримінальному провадженні, що передбачений главою 21 КПК, мав би замінити інститут ОРД в частині документування злочинної діяльності. Із системи оперативно-розшукової діяльності на даний час вилучено функцію безпосереднього розкриття злочинів, а також функцію оперативно-розшукового супроводження досудового слідства. Але при цьому заходи й засоби ОРД, які раніше використовувалися при реалізації зазначених функцій, у процесуалізованому вигляді законодавчо введені в систему кримінального провадження в статусі слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, що мають здійснюватися на підставі й процесуальних засадах, урегульованих нормами КПК України.

Ми підтримуємо пропозицію В.А.Колесника про те, що відмова від оперативного супроводження досудового слідства, у тому вигляді в якому воно існувало раніше, є дещо передчасною, оскільки задовольнити потребу у володінні оперативною орієнтувальною інформацією лише за допомогою проведення негласних слідчих дій неможливо. Не буде виправданим і забезпечення проведення однієї слідчої дії іншою [2]. Треба визнати, що досвідчений оперативний працівник професійно володіє оперативними можливостями – від досвіду роботи із конфідентами до проведення окремих оперативно-тактичних комбінацій із внутрішньо камерної розробки злочинця. На нашу думку, в процесі супроводження кримінального провадження вирішуються питання щодо забезпечення слідчих (розшукових) дій у таких напрямках: 1) передача слідству даних, отриманих оперативним шляхом, для забезпечення тактики проведення слідчих (розшукових)

дій та негласних слідчих (розшукових) дій; 3) здійснення оперативних комбінацій, спрямованих на ефективність виконання слідчих (розшукових) дій та забезпечення безпеки учасників слідства.

Якісний процес подолання протидії розслідуванню злочинів проти основ національної безпеки полягає у комплексі різноманітних заходів, у якому окрему роль відіграє можливість випереджати злочинця, а вона прямо залежить від наявної оперативно-тактичної та іншої важливої інформації, що раніше здобувалась оперативним шляхом. Так, наприклад, проведення оперативного встановлення за місцем проживання або роботи злочинця надало б можливість слідчому отримати певну інформації про особу, а також встановити його постійні зв'язки аж до виявлення окремих співучасників шпигунства або державної зради тощо. Але не всі слідчі володіють на сьогодні необхідним досвідом та навіть часом для проведення таких заходів, що, безумовно, позначається на якості та ефективності процесу подолання протидії у розслідуваних злочинах означеної категорії.

Навряд чи можна говорити про повну ліквідацію «інституту оперативного супроводу». Так, дійсно, окрема категорія оперативно-розшукових справ – справ оперативного супроводу кримінального провадження сьогодні не заводиться і оперативно-розшукові заходи в межах таких справ не проводяться. Проте оперативно-розшукова діяльність як така не заборонена і виконуються всі необхідні оперативні заходи в порядку, передбаченому Законом України «Про ОРД», та відомчими нормативними актами. Чинний КПК із введенням окремого виду слідчих дій – негласних не відмінив завдань оперативно-розшукової діяльності і не переклав виконання таких завдань на слідчого [3].

Запровадження інституту оперативно-розшукового супроводження кримінального провадження повинно мати місце при взаємодії контррозвідувальних підрозділів із слідчим, особливо у тих випадках, коли кримінальне провадження відкрито за результатами контррозвідувальної та оперативно-розшукової діяльності. В ході такого супроводження кримінального провадження доцільно надати право контррозвідувальним підрозділам ініціювати проведення ОРЗ, а слідчому – доручати оперативним підрозділам встановлення особи, яка вчинила шпигунство, державну зраду, посягання на територіальну цілісність і недоторканість України та інші злочини проти основ національної безпеки, невідомих співучасників злочину та свідків шляхом проведення відповідних оперативно-розшукових заходів. Вид оперативно-розшукового заходу, факт його проведення, а також питання його організації й тактики проведення контррозвідувальним підрозділам

слід погоджувати зі слідчим, у провадженні якого перебуває кримінальне провадження, та/чи його процесуальним керівником.

Література:

1. Селюк А.В. Оперативне супроводження кримінальних справ // Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення: матеріали постійно діючого науково-практичного семінару, 19 жовтня 2010 р. Вип. 2. Харків: ТОВ «Оберіг», 2010. С.154-157.

2. Колесник В. Негласные следственные действия для следователя «золотое дно», которое адвокат способен превратить в ад // Закон и Бизнес. Вып. № 23–33. URL:http://zib.com.ua/ru/95954-neglasnie_sledstvennie_deystviya_dlya_sledovatelya_-_zolotoe.html.

3. Відповіді професора Колесника В.А. на запитання, поставлені після відеолекції «Проблемні питання процесуального регулювання проведення негласних слідчих (розшукових) дій. URL: <http://aau.edu.ua/ua/news/1506/>